

Riigi välispoliitika põhisuunad

Toomas Hendrik Ilves (RiTo 1), välisminister

Austatud härra esimees, luugupeetavad Riigikogu liikmed!

11. juunil esitasin Vabariigi Valitsuse nimel teile pikema ettekande riigi välispoliitikast, mis mitme asjaolu tõttu jõudis teile ette, luugupeetavad parlamendiliikmed, ainult kirjalikul kujul. Seetõttu jäi teil ära võimalus mulle küsimusi esitada ja mul võimalus teile vastata. Kinnitan teile, et sellisel dialoogil on valitsuse jaoks aga suur väärtus välispoliitika praktilisel teostamisel.

Välispoliitika on oma olemuselt järjepidev protsess. Eesti välispoliitika põhisuunad on jäänud läbi aastate muutumatuks. Põhiseisukohad ei tohigi muutuda. Riiki, kelle käitumine on ettearvamatu, kes oma seisukohti pidevalt vahetab, ei võtaks keegi tõsiselt. Samal ajal, kui oleme jäänud kindlaks oma välispoliitilisele suunale, on toimunud aga olulised muutused meie rahvusvahelises seisundis, seejuures positiivses suunas. Eesti on saanud tänu sihikindlalt aetud poliitikale rahvusvahelise koosluse lahutamatuks osaks.

Tänases ettekandes piirduksin vaid kolme teemaga, ja need oleksid:

- I rahvuslik julgeolek,
- II ühinemisprotsess Euroopa Liiduga ning
- III meie välismajanduspoliitika küsimused.

Loomulikult on väga olulised ka muud välispoliitilise tegevuse aspektid, mis seekord vaatluse alt välja jäävad: regionaalne koostöö, suhete arendamine teiste riikidega ning kahepoolne koostöö nendega jms.

I

Kuna rahvusliku julgeoleku tagamine jääb valitsuse pikaajaliseks ja tähtsaimaks ülesandeks, siis pöördusin, nüüd juba traditsiooniliselt, alguses selle teema juurde.

Nagu teada, võeti k.a aprillis Washingtonis toimunud NATO tippkohtumisel vastu kandidaatriikidele pakutav liikmelisuse tegevusprogramm (MAP), millest lähtuvalt Eesti koostas operatiivselt oma aastase riikliku tegevusprogrammi. See kava, mis seab väga selged ning konkreetsed eesmärgid tegutsemiseks julgeoleku- ja kaitsepoliitika valdkonnas, kiideti Valitsuse poolt heaks ning anti NATO-le ametlikult üle kaks kuud tagasi, 27. septembril. Nimetaksin nüüd selle tegevusprogrammi mõningaid olulisemaid eesmärke.

Eesti valitsus on võtnud selge suuna kaitsekulutuste võimalikult kiirele suurendamisele ja otsustanud tõsta vastavad eraldised aastaks 2002 astmeliselt kuni 2%-ni sisemajanduse kogutoodangust. Rõhutaksin mõtet, et riigikaitseks seni kulutatavad vahendid on täiesti ebapiisavad meie rahvusliku julgeoleku kindlustamiseks. Kavandatav tõus võib tunduda suurena ainult rea aastate jooksul toimunud riigikaitse alafinantseerimise taustal. Kordaksin

siinkohal minu eelmises, juunikuises Riigikogule tehtud ettekandes sisalduvat väidet: “Kui me tahame tagada riigi piisava julgeoleku taseme, siis on kaitsejõudude tunduv tõstmine vältimatu ka ilma kellegagi liitumata ja sel juhul võivad need kulutused olla veelgi suuremad.”

Vastavalt finantsressursside järk-järgulisele kasvule suureneb ka kaitsejõudude isikkoosseis, mis praegu on alamõduline ja moodustab vaid kolmandiku rahuaja Eesti armeest 1939. aastal. Jalaväes planeerime luua 3 kergejalaväebrigaadi, mereväe ja õhuväe koosseis peaksid jääma samale tasemele professionaalide osakaalu suurenemisega mõlemas väeliigis. Mereväe areng keskendub miinitõrje võime suurendamisele, kusjuures tuleb välja arendada ühendatud merejõudude kontseptsioon. Õhuväe areng aga keskendub õhuseirele, mis hõlmab ka Ämari lennuvälja väljaarendamise. Piirivalve osas kavatseb valitsus üle minna professionaalsele kaadrile, kusjuures on tarvis täpsustada piirivalve sõjaaja ülesandeid, sama puudutab ka päästeüksusi.

Valitsus kavatseb täiustada kaitseväge juhtimisstruktuuri nii rahu- kui sõjaaja tingimustes, samuti reorganiseerida praegune Kaitsejõudude Peastaap väeliikide ühendatud staabiks. Viimane kava sisaldab endas ka maaväestaabi loomist.

Eesti kaitsejõudude arengukavades oleme arvestanud NATO-ga koostegutsemisvõime nõuet (interopabiilsus), vajadust osaleda rahutagamisoperatsioonides ja arendada vastavat sõjalist struktuuri ning riigikaitse planeerimissüsteemi. Oleme pidanud silmas ka vajadust panna rõhku sõjalisele haridusele ja väljaõppele, aga ka sotsiaalsetele garantiidele sõjaväepersonali jaoks. Eesti arvestab samuti NATO nõudeid, mis kehtivad Alliansi riikides sõjaliste üksuste vastuvõtmisel liitlasmaadest ning töötab välja vastavad protseduurid.

Eesti jätkab osalust rahuvalvealases tegevuses, mis on meiepoolne vahetu panus rahvusvahelise julgeoleku kindlustamisse. Kui tagasihoidlik see panus võib ka näida, oodatakse meilt seda ja pannakse tähele. Valitsusel on kavas tõhustada Eesti osalemist NATO poolt läbi viidavates rahutagamisoperatsioonides, mis võimaldab meil omandada kogemusi ja praktilisi teadmisi koostööks Alliansi maadega. Selliste operatsioonide tarbeks valmistatakse ette 1 jalaväekompanii, 1 eriüksus, 2–3 sõjalist vaatlejat ning 4–6 inimesest koosnev staabipersonal. Eesti jätkab osalust SFOR-i koosseisus Bosnia–Hertsegoviinas, KFOR-i koosseisus Kosovos ja UNTSO koosseisus Lähis-Idas, samuti Lääne-Euroopa Liidu politsei nõustajate grupi (MAPE) koosseisus Albaanias.

Rööbiti osavõtuga konkreetsetest operatsioonidest planeerime Eesti osaluse suurendamist NATO sõjalises struktuuris. Sel eesmärgil kavandame avalike teenistujate ja staabiohvitseride haridustaseme tõstmist. Nii on plaan valmistada ette 4 kandidaati järgmiseks aastaks, et tagada Eesti osavõtt NATO partnerluse staabielelemendis (PSE).

Lähiaastatel kavatseb valitsus tugevdada ka EV alalist esindust NATO juures ja eeskätt sõjaliste esindajatega.

Viimane, millele tahaksin teie tähelepanu juhtida: meie NATO püüdlustes on oluliseks momendiks asjaomaste Eesti seaduste vastavus NATO-ga liitumise nõuetele. Peame tagama,

et nii rahu- kui sõjaaja riigikaitse seadus ja ka edaspidi väljatöötatavad riigikaitsealased õigusaktid oleksid kooskõlas NATO juriidiliste dokumentidega.

Valitsus jälgib tähelepanelikult arenguid Euroopa julgeoleku- ja kaitseidentiteedi vallas ning peab vajalikuks, et Eesti ei jääks oma kodutööd tehes siin kõrvaltvaatajaks. Kõik meie tööd ja tegemised riigikaitse vallas on tulevikku suunatud. Kiirete muutuste ajal Euroopas, eriti pärast Kosovo aktsiooni ja pidades silmas eelseisvat Lääne-Euroopa Liidu ühinemist Euroopa Liiduga selle relvastatud tiivana, arvestame oma plaanide elluviimisel kindlasti uusi väljakutseid.

II

Järgnevalt peatuksin Euroopa Liiduga seonduval.

Detsembris möödub kaks aastat ajast, mil EL liikmesriigid otsustasid Eesti kutsuda liitumisläbirääkimistele. Valitsuse kavad EL suunal on endiselt selged: meie tähtsamaks välispoliitiliseks ülesandeks on liitumisläbirääkimiste edukas lõpuleviimine ning EL liikmeks saamine. Peagi saavad EL-ile üle antud meie läbirääkimispositsioonid pea kõikides peatükkides. Sõelumised on lõppenud ning läbirääkimised meie ja EL vahel on muutunud järjest tõsisemaks sisuliseks dialoogiks, kus Eesti liitumistempo sõltub eelkõige meie endi kodutööst.

13. oktoobril avalikustas Euroopa Komisjon oma arvult teise regulaarse eduaruande kandidaatriikide kohta. Eestile antud hinnangut peame üldiselt positiivseks. Võime öelda, et Eesti püsib seni veel kindlalt esimese kuue, st läbirääkimisi pidava riigi hulgas. Samas sisaldab aga komisjoni hinnang kindlaid ning tõsiseid märguandeid sellest, et meil tuleb teha veel suuri jõupingutusi saamaks EL liikmeks.

Endiselt on valitsuse kindel siht saavutada valmisolek EL-ga liitumiseks 1. jaanuariks 2003. Olen korduvalt rõhutanud, et tegu on väga pingelise ning vastutusrikka ülesandega. Selleni jõudmiseks tuleb meil veel tublisti tööd teha. Nagu rõhutab ka Euroopa Komisjon oma eduaruandes, on siin määravateks faktoriteks kiirus ning kvaliteet.

Seadusandluse ülevõtmisel hindab Euroopa Komisjon meie saavutusi ebastabiilseteks, mõnes valdkonnas on need üsna head, teistes aga jäänud hoopiski puudulikeks. Siinkohal tahaksin teie tähelepanu juhtida tõsiasjale, et seni on IX Riigikogu võtnud valituse poolt Riigikogusse saadetud 24 eelnõust vastu vaid üheksa EL-ga seotud seadust. Loomulikult on need seadused meile tähtsad eelkõige siseriiklikult. Nii edasi minnes ei ole ma enam kindel, et meid järgmise aasta eduaruandes ei asetata kandidaatide pingereas juba tunduvalt tahapoole. Me ei tohi unustada, et meid hinnatakse Kopenhaageni kriteeriumide alusel ja et oleme seotud assotsiatsioonilepingust ehk Euroopa lepingust tulenevate kohustustega.

Tõsise kriitika osaliseks saab komisjoni hinnangute kohaselt Eesti haldussuutlikkus, seda eriti avaliku halduse reformimise osas. Samuti tuuakse aruandes välja erinevate institutsioonide, esmajoones nende, mis tegelevad siseturu põhimõtete rakendamise tagamisega, nõrk areng viimase aasta jooksul. Ei pea vist siinkohal üle kordama, et siseturg

on EL majanduskoostöö vundament ja müür, aukusid ning pragusid ei taha EL laienemisest tulenevalt sinna tekitada. Soovides püsida kandidaatriikide esireas, peame saavutama olulise edasiminekuga siseturu, turu järevalve, finantskontrolli, kalandus- ja põllumajandussektoris.

Kahe nädala pärast leiab Helsingis aset Euroopa Liidu tippkohtumine. Oleme vahepealset aega kasutanud intensiivseks suhtlemiseks eesistujamaa – Soome ja teiste EL liikmesmaadega, aga samuti esimese grupi kandidaatriikidega. Omavahelise koostöö tugevdamisele oli suunatud ka Eesti, Poola, Ungari, Tšehhi, Sloveenia ja Küprose välisministrite kohtumine 11. oktoobril Tallinnas.

Helsingi tippkohtumisel kutsutakse liitumiskõnelustele suure tõenäosusega kuus uut kandidaati. Liitumiskõneluste aluseks saab üha enam nn diferentseerituse põhimõte. Läbirääkimiste protsess hakkab üha enam kulgema paralleelselt üldise progressiga kandidaatide liitumisprotsessis. Kõnelusi juba pidavatel riikidel soovib komisjon ajutiselt suletud peatükkide uuesti avamist, et saada kinnitust meie poolt antud lubaduste tegelikule täitmisele.

Koostades oma tööplaanid integreerumiseks Euroopa Liitu, peame endale teadvustama, et me ei saa jätta kõiki keerulisemaid ja mahukamaid ülesandeid viimasele minutile, see on vahetult liitumisele eelnevasse aega. Liitumispartnerluse dokumendis esitab EL meile oma selge nägemuse sellest, mida ja millal me liitumiseks veel tegema peaksime.

Tahtmata kõlada liiga pessimistlikult ja kriitiliselt, tahaksin siinkohal veelkord rõhutada meie kodutöö tähtsust liitumisprotsessis. Üksnes tõsiste ühiste jõupingutuste tulemusena suudame täita endale püstitatud eesmärgi. Rõhutaksin seda, mida väitsin juba eelmises Riigikogule esitatud kõnes, et meie ametkonnad peavad tugevdama oma koosseise ning töötama tõhusamalt. Meie edu liitumisel EL suunas ei ole automaatselt garanteeritud. Määrav on endiselt ja veelgi rohkem kodutöö, kus ka riigikogul ja tema liikmetel on täita vastutusrikas ning oluline roll.

III

Lugupeetavad Riigikogu liikmed! Eesti välismajanduspoliitika juurde tulles käsitleksin kolme teemat – WTO-ga liitumist, meie eksportiga seonduvat ning arengukoostööd.

29. septembril ratifitseerisite siin saalis Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamislepinguga ühinemise protokollid. Täna on mul heameelne tõdeda, et 12 päeva tagasi lõppes viis aastat kestnud ühinemisprotsess ja Eesti on saanud WTO täisliikmeks. See on tõendiks, et meie kaubandusreepim ja –reeglistik on usaldatavad ja läbipaistvad ning vastavad rahvusvaheliselt aktsepteeritud normidele. Samas on kuulumine WTO-sse üks ELiga liitumise eeltingimusi, mis nüüdseks on täidetud. Eesti ja Euroopa Liidu ühinemisläbirääkimised saavad nüüdsest toimuda juba teisel tasandil, kuna mõlemad partnerid juhivad majanduspoliitika väljatöötamisel WTO raames kokku lepitud põhimõtetest.

Järgmisel nädalal USA-s Seattle'is avatav WTO liikmete vaheline kaubanduskõneluste voor on Eestile esmakordne võimalus osaleda nii laiaulatuslikel läbirääkimistel organisatsiooni täisliikmena ning kaitsta oma tööstuse ja ettevõtluse huve globaalsel tasandil. Eesti peab näitama, et on suuteline täielikult kasutama oma võimalusi WTO raames. See eeldab senisest aktiivsemat koostööd erasektori ja riigivõimu vahel Eesti huvide objektiivseks määratlemiseks uuel kaubanduskõneluste voorul.

Eesti jaoks on muutunud akuutseks liitumine veel ühe välismajanduspoliitiliselt olulise organisatsiooniga, mille ingliskeelne nimi on Wassenaar Arrangement. Oleme jõudnud tänaseks faasi, kus kõrgtehnoloogiliste kaupade ekspordi piirab meie puudumine sellest organisatsioonist, mis reguleerib nn strateegilise kauba sisse- ja väljavedu ning transiiti. Eriti puudutab see sõjaliseks otstarbeks kasutatavat kaupa ja nn kahesuguse kasutusega kaupa, mida saab kasutada nii tsiviil- kui ka sõjaliseks otstarbeks. Et võimaldada aga just Eestis toodetud kõrgtehnoloogilise kauba kergemat ligipääsu lääneriikidesse ning kõrgtehnoloogiatele tugineva tootmise kiiremat arendamist Eestis, esitasime k.a 8. oktoobril taotluse WA-ga liitumiseks.

Eesti jätkas ka sidemete tihendamist Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooniga (OECD), mille liikmestaatuse saavutamine on üks meie eesmärkidest. 1998. aastal käivitus OECD Balti Regionaalprogramm, mille käesoleva aasta kõige olulisem projekt on praegu OECD poolt esimese omataolise regionaalse ülevaadena koostatud Balti riikide võrdlev majandusanalüüs. Dokument ilmub 2000. aasta jaanuaris ning annab üldise hinnangu Balti regiooni kui terviku majandusarengutele. Analüüs oma hinnangutega kujuneb oluliseks dokumendiks nii riigi- kui erasektori kesk- ja pika majandusperspektiivi kujundamisel ning majanduspoliitika suundade väljatöötamisel.

Jätkeb koostöö teiste ministriumide ja ettevõtluse esindajatega kaubandusesindajate võrgu välja arendamiseks. Tänavused eelarvenumbrid ei luba kahjuks asjale läheneda väga ekstensiivselt. Koostöös majandusministeeriumiga on ametisse palgatud esimene kohapealt värvatud, sihtturgu hästi tundev kaubandusnõunik. Paranemas on koostöö asjaosaliste ametkondade vahel ka selles osas, mis puudutab ekspordi edendamiseks vajalike siseriiklike tingimuste parandamist.

Viimasena puudutaksin arengukoostööga seonduvat. Arengukoostöö on välispoliitiline instrument, mida Eesti on asunud aktiivselt rakendama, et suunatud tegevuse kaudu aidata omalt poolt kaasa stabiilsuse ja heaolu tagamisele maailmas. Eesti ühiskonna areng on jõudnud tasemeni, kus väljastpoolt toodud teadmised ühildatuna kohalike oludega annavad võimaluse jagada Eesti kogemust teistele riikidele. Teiste sõnadega, oleme abisaajast riigist muutumas abiandvaks, doonorriigiks. Võtkem seda siis omamoodi auvõla tasumisena meie poolt.

Eesti samme arengupoliitika väljatöötamisel on tervitanud Euroopa Liit eesotsas Põhjamaadega, kelle strateegiatele tuginedes on koostatud ka Eesti arengukoostöö põhisuunad. 20. jaanuaril kiitis Riigikogu heaks otsuse "Arengukoostöö põhimõtted aastateks 1999-2000", mille ideestik lähtub arenenud ühiskonna tavadest ja on aluseks edaspidisele Eesti arengupoliitikale. (Muuseas, juba 1998. aastast on Eesti riigi eelarves ette

nähtud eraldi vahendid riikliku arengu- ja humanitaarabi otstarbeks.) Tänavu ellu viidud projektid on olnud suunatud eelkõige Balkani regioonile kui ühele käesoleva aasta suuremale kriisi- ja looduskatastroofi piirkonnale.

Lugupeetavad Riigikogu liikmed! Lõpetaksin selle ülevaate alljärgneva mõlgutusega:

Iseseisvuse taastamisest möödunud kaheksa aasta jooksul oleme teinud suuri jõupingutusi, tänu millele Eesti ei ole enam see vaene riik, keda peaks pidevalt rahaliselt toetama. Me ei ole enam ka riik, keda peaks pidevalt õpetama. Vastupidi, meis nähakse nüüd partnereid, kellega peetakse läbirääkimisi, kelle seisukohtadega arvestatakse. Samas tundub, et vahel ei suudeta või ei taheta harjuda mõttega – Eesti on lapsekingadest välja kasvanud. Küllaltki pikk arengutee, mille Eesti on vahepeal läbinud, eeldab ka, et muutuks nii mõnegi riigi suhtumine meisse. Positiivseid märke sellisest muutusest on uue sajandi künnisel õnneks üha rohkem.

Täna teid tähelepanu eest!